34-6-C-12

49

DE VOCIS CORRECTIONE
IN SERMONE VII.
SANCTI LEONIS MAGNI
De Nativitate Domini.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΟΥ ΔΩΡΗΜΑΤΙΩΝ

SIVE

LITERULÆ MUNUSCULUM,

Quod

REVERENDISSIMO PATRI

ERASMO GATTOLA

A CAJETA

Inclyti Monaſterii Caſinenſis Monacho, ac Decano, & Vicario Generali, necnon à Bibliotheca, dono dat, & offert

JOANNES CIAMPINUS ROMANUS
Magiſter Brevium Gratiæ, ac in utraque Signatura Referendarius.

Bibliothecae Secr. Coll. Romi. Soc. Jesu

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ROMÆ. M.DC.XCIII.
Ex Typographia Joannis Jacobi Komarek Boemi apud S. Angelum Cuſtodem.

SUPERIORUM PERMISSU.

INNOTUIT jam pridem tuus erga bonas Artes, iiſque addictos amor, ac de eiſdem benemerendi voluntas, quam ſemper prætuliſti, ac præferre non ceſſas, alios ad ſtudia invitando, alios alliciendo, alios humaniſſimis, doctiſque reſponſionibus erudiendo, nullis denique parcendo ſive laboribus, ſive impenſis, quibus literariæ Reipublicæ pro virili prodeſſe poſſis. Noveram & ipſe, quæ de te in hac laude, non à tui tantùm Nobiliſſimi Ordinis Sociis, ſed & ab aliis vulgò ferebantur. Certius tamen, & ampliſſimum hujus rei teſtimonium magna cum animi delectatione cœpi, cùm non ita pridem Majo menſe ad inviſendum celeberrimum Archicœnobium, in quo vivis, me contuli. Spectavi proculdubio admirabundus loci ſanctitatem, Dei Domus decorem in Templo, ac vt ita dicam inclytam virtutum omnium coloniam, quæ tot egregios Urbibus Epiſcopos, tot Optimos Vaticano Cardinales, tot Sanctiſſimos Eccleſiæ Pontifices, tot Sanctorum Myriadas Cœlo dedit. Miratus ſum Cœnobii ſtructuram, & Magnificentiam, tum Conditoribus Regibus, tum habitatoribus Monachis planè dignam. Vidi libentiſſimè Cæſarum, Regum, Princſpum opulentiſſima donaria, in quibus licuit agnoſcere, & Chriſtianam eorum pietatem, & Benedicti Parentis veſtri gloriam. Iucundiſſima quin etiam mihi pariter accidit ſingularis Monachorum omnium humanitas, qua me venientem excepêre, & omnibus religioſæ hoſpitalitatis officiis liberaliſſimè præſtitis abeuntem dimisêre. Verùm, ut ingenuè fatear, quod ad rem præſentem maximè facit, eximiam cœpi voluptatem, tot vetuſtiſſimorum Codicum ſcrinia in Bibliotheca, cujus ipſe cuſtodiæ præes, aſpiciendo; majoremque proculdubio, cùm te ſum-

mâ facilitate Codices ipſos tot, tamque diverſis chara-ćteribus exaratos, expeditiſſimè legentem audirem. Profectò ex hac ſingulari eruditione factum puto, ut toties à me in rebus dubiis interrogatus, eâ facilitate reſponderis, quam expectare tantummodo poſſumus ab homine in his ſtudiis diu, noctuque verſato. Neque verò ita Codicibus manu exaratis addictus es; ut vulgatos per typos negligas. Quinimo, & his comparandis, quantùm religioſa diſciplina permittit, non modicam pecuniæ ſummam impendiſti, quos Romæ diligenter emptos in tuum nobile Muſæum tranſtuliſti; in his quietem, in his delicias tuas, Sapientum more, reponens. Hinc factum eſt, ut nullum tibi acceptius grati animi monumentum à me tibi offerri poſſe crediderim, quàm literarium aliquod opuſculum; & hoc præſertim, quod à te quodammodo profectum, jure quodam videtur tibi reddendum.

Cùm jam nonnullas meas lucubrationes cum epigraphe, *De Sacris Ædificiis à Conſtantino Magno conſtructis*, typis commiſiſſem, ejuſque occaſione toto Terrarum Orbe celeberrimam Vaticanam Baſilicam deſcripſiſſem, illud inter plura notandum venit, quod priſci Fideles flexis genibus venerabundi per gradus ad eandem aſcendere conſueverunt. Qua de re cum R.P. Joſepho Maria Thomaſſio Presbytero Congregationis Clericorum Regularium communi Amico, veterumque Sacrorum Rituum noſtri ævi eximio perſcrutatore, cùm fortè collocutionem haberem, dixit mihi, ſe in ſermone VII. Sancti Leonis Magni de Nativitate Domini vocem ARÆ animaduertiſſe, quam per errorem ibi poſitam eſſe autumabat. Quamobrem meæ curæ, meæque indagationi illius dubii ſolutionem relinquebat. Libentiſſimè Amici inſtantiis obſequi propoſui; propterea primo in loco ad impreſſos perquirendos

rendos Codices me converti. Hos ſi tibi omnes reci-
tavero, grauem me futurum minimè puto, cùm tu
literas ames. Antiquiſſima igitur ſermonum Sancti
Leonis impreſſio eſt illa Coloniæ facta anno 1551. in
folio, quæ in eadem Civitate, & forma anno 1569. pro-
diit; deinde ejuſdem Sancti Leonis ſermones in lucem
fuerunt emiſſi Venetiis anno 1553. qui in eadem for-
ma, in eadem Civitate anno 1573. iterum prodiêre.
Deinde anno 1566. Lovanii iidem ſermones editi fue-
runt in quarto; & poſtea Antuerpiæ anno 1583. re-
cuſi ſimiliter in quarto. Anno verò 1633 omnia San-
cti Leonis Opera ex Lugdunenſibus typis in lucem
emiſſa, quæ vnà cum Sancto Maximo, ac quinque
aliis Patribus anno 1652. ibidem fuerunt pariter re-
cuſa. Demum Pariſiis anno 1675. ab Eruditiſſimo
Viro Paſchaſio Queſnel Presbytero Congregationis
Oratorii, appendicibus, diſſertationibus, obſeruatio-
nibuſque illuſtrata, è prælo exierunt. Omnes has edi-
tiones, quæ ad meas pervenêre manus accuratâ legi
attentione, omneſque in ſe vocem A R Æ continere
cómperi. Quare ad indagandos manuſcriptos Codi-
ces ſtatim animum addixi; propterea Vaticanam adivi
Bibliothecam, in qua cum manuſcriptis abundet Co-
dicibus, tum maximè propter neceſſitudinem, quæ
tunc temporis cum bon. mem. Emanuele à Schelſtrat
Primo ejuſdem Bibliothecæ intercedebat Cuſtode, uti-
que ſperabam aliquid in eadem me eſſe reperturum;
at ſpes me fefellit; quoniam nihil adinveni. Ex hoc
non perterritus animo, imò audacior factus, ad alias,
tam in Urbe, quàm extra eam inviſendas, ac ope Ami-
corum revolvendas Bibliothecas, me converti. In-
clytas Barberinam, & Otthobonam, necnon Angeli-
cam adivi Bibliothecas, & licet in eis manuſcriptos Co-
dices, in quibus Sancti Leonis erant ſermones, inve-
 niſſem,

niſſem, nihilominus ob illorum antiquitatem venerandi minimè erant, in eiſque nihil, niſi ARÆ vocem, obſervavi. Poſtea Mediolanum Reverendiſs.P. Euſtachio à Sancto Ubaldo Ordinis Sancti Auguſtini Diſcalceatorum, ac Sanctiſſimæ Inquiſitionis in illis partibus Conſultori, deque Republica literaria optimè merito literas dedi, ut in Ambroſiana indagaret Bibliotheca, an aliquis adeſset manuſcriptus Codex, qui S. Leonis ſermones contineret, & præfatam A R Æ vocem in eis animadverteret. Reſpondit Amicus, ſe diligenter perquiſiviſse Codices, atque in eis ARÆ vocem legiſse. Mox tibi etiam dedi literas, ac reſponſum accepi, te in Codice ſignato numero 126. præfatum reperiiſse ſermonem, ac in eo vocem A R C Æ expreſsam eſse; quare Amanuenſis errorem putabas, qui loco AREÆ ARCÆ ſcripſiſset, commutando literam E in C. Codicemque illum unum ſupra nonaginta Sancti Leonis continere ſermones, cujus Codicis initium eſt: *Incipiunt ſermones Sancti Leonis Papæ. Inprimis de jejunio menſis decimi. Si fideliter dilectiſſimi atque ſapienter creationis noſtræ intelligimus exordium &c.* ac finit: *Si quis ergo ſpretâ perfidiæ caligine ejus ſe præceptis, ac juſſibus, & niſibus obtemperare voluerit, Cæli, Paradiſique januas ſecurus intrabit. Amen.* Codicem iſtum literis Longobardicis jam à ſexcentis, & ultra annis exaratum eſse, quoniam Deſiderii Abbatis Montis Caſini, qui poſtea Romanus Pontifex nomine Victor III. extitit, juſsu ſcriptus fuit, ut in cap. 63. lib. 3. Chronicæ Caſinenſis legitur, & ut iſtius Codicis oſtendunt characteres, qui illis aliorum Codicum de mandato ejuſdem Deſiderii Abbatis exaratorum ſimiles ſunt. Præfatis mihi communicatis notitiis, tuam erga me humanitatem abundè teſtari voluiſti, cum aliorum ſexdecim ſermonum ſub nomine ejuſdem Sancti Leonis, in aliis Codicibus

manu-

manuſcriptis repertorum initia, & fines miſeris. At novem ex illis à te indicatis jam ſub alterius Sancti nomine eſse impreſsos noui; reliquorum verò ignoro Auctores. Ex his duos apud Queſnelianam adinveni impreſſionem, ſed integri minimè ſunt, cum partes ſermonum ſint; unus videlicet, qui incipit: *Honorabilem &c.* eſt pars ſermonis 1. de Anniverſario die Aſſumptionis ſuæ: alter eſt ſermo 48. de Quadrageſima. Ex tranſmiſſis itaque quinque ſuperſunt, quos facta collatione, cum Sancti Leonis nitido, apertoque ſtylo, minimè concordare inueni. Putavi etiam in hoc Amicorum uti judicio, qui in eandem meam iverunt ſententiam.

Indagationibus iſtis minimè acquieſcendum eſse duxi, ſed iterum Vaticanam Bibliothecam adire, novamque adhibere diligentiam æquum putavi; rogavi propterea eruditum Virum Laurentium Zaccagna ejuſdem Bibliothecæ ſecundum Cuſtodem, ut mihi copiam faceret, Indices perquirendi, ille petitioni meæ perhumaniter indulſit. Nec inutilis fuit nova perquiſitio. Unum itaque invenimus Codicem ſignatum numero 1276. ante ducentos annos ſcriptum, in cujus pagina 39. à tergo legitur vox ARCE abſque dyphtongo; in altero verò Codice ſignato numero 1277. pag. 78. columna ſecunda à tergo, à ſex circiter ſeculis exarato patentibus literis quæſitam AREÆ vocem legi, quæ dubii quæſtionem ſoluit. De hac à me adhibita diligentiâ te certum reddere duxi, ut ſcias in hac voce σφάλμα irrepſiſse, & quomodo illa legenda ſit animadvertas. Nam una literula, Amanuenſis incuriâ omiſsa, totum immutat ſenſum, ut clariſſimè ex infradicendis apparebit.

Ara igitur locus eſt ille, in quo Sacra Deo offeruntur; Area verò illa eſt planities, quæ in ſcalarum

ſummitate, quandoque etiam in medio, ac in aliis partibus, cum ſcalæ multos habent gradus, interponitur, ad hoc, ut aſcendentes per illas, propter aſcenſus difficultatem, ac laborem, ibi aliquantulum pauſare valeant. Hæc vox ARÆ legitur in ſermone 7. Sancti Leonis Papæ de Nativitate Domini cap. 4. ſermonis particula ſic ſe habet: *De talibus inſtitutis etiam illa generatur impietas, ut Sol incboatione diurnæ lucis exurgens, à quibuſdam inſipientioribus de locis eminentioribus adoretur: quod nonnulli etiam Chriſtiani adeò ſe religiosè facere putant, ut priuſquam ad B. Petri Apoſtoli Baſilicam, quæ uni Deo vivo, & vero eſt dedicata, perveniant, ſuperatis gradibus, quibus ad ſuggeſtum ARÆ ſuperioris aſcenditur, converſo corpore ad naſcentem ſe Solem reflectant, & curvatis cervicibus in honorem ſe ſplendidi orbis inclinent. Quod fieri partim ignorantiæ vitio, partim paganitatis ſpiritu multùm tabeſcimus, & dolemus. Quia & ſi quidam fortè Creatorem potiùs pulchri luminis, quàm ipſum lumen, quod eſt creatura, venerantur; abſtinendum tamen eſt ab ipſa hujuſmodi ſpecie officii, quam cum in noſtris invenit, qui Deorum cultum reliquit, nonne hanc ſecum partem opinionis vetuſtæ, tamquam probabilem retentabit, quam Chriſtianis, & impiis viderit eſſe communem? Abiiciatur ergo à conſuetudine Fidelium damnanda perverſitas, nec honor uni Deo debitus eorum ritibus, qui creaturis deſeruiunt miſceatur.*

Hic jure te obſtupeſcentem mihi videor intueri, tam patentem errorem ab Eruditis Viris, qui Sancti Leonis Opera pluries edidere, minimè obſervatum fuiſſe. Ne dedigneris propterea brevem moram tuis interponere ſtudiis, ac ea, quæ poſt ſupra relatas factas indagationes eruditionis gratiâ exaravi, amico legere animo.

Pri-

53

Primo igitur loco ad Vaticanæ Baſilicæ ſcalam me converto, quam prægrandem fuiſſe reperi, cujus triginta quinque marmorei gradus ad Baſilicæ ſuperiorem aream præbebant aſcenſum, quique in quinque ordines diſtributi erant, ita ut quilibet ordo ſeptem conſtaret gradibus; nam Architecti in graduum diſtributione imparem numerum obſervant; natura enim ſemper, cum aſcendimus, ad ſiniſtrum pedem primò movendum nos inclinat, & in eodem gradum plerumque ſiſtimus; unde ſi gradus pares ſint dexter pes in ultimo ſiſtit gradu, ſiniſter verò remanet ſuſpenſus, quaſi ipſe vellet aſcenſum terminare. Quare aſcendens quamdam patitur moleſtiam, quia cum natura ſiniſtro pede velit quietem invenire, illâ nequaquam fruitur.

Hujus ſcalæ delineamentum, ut antiquitùs erat in Tabula XII. mei operis De Sacris Ædificiis à Conſtantino Magno conſtructis expono, ubi diſtinctè quinque graduum ordines, cum intermixtis areolis cernuntur: quare ſinguli ordines ex ſeptem conſtabant gradibus. Arearum verò, quæ in ſcalis interponuntur finis eſt, ut aſcendens in aſcendendo defatigatus pauliſper quietem deambulando, ſive conſiſtendo inveniat. In ſcalæ verò ſummitate major omnibus aliis areis alia eſt, cum ibi majorem quietem aſcendens antequam ædificium ingrediatur invenire debeat. In hiſce Sancti Petri ſcalis maxima erat area quam ſuggeſtum *Areæ* ſuperioris Sanctus Leo appellat, ad differentiam aliarum inferiorum.

Per hujus ſcalæ gradus priſci Fideles orationis voto, ſive gratiâ indifferenter habebant aſcenſum, flexis ſcilicet genibus, ut ex Gregorii IV. ac Hadriani I. apud Bibliothecarium Vitis deducitur.

Oſten-

Oſtenſo igitur quid vox *Area* ſit, quidque in ſenſu Sancti Leonis ſignificet, operæ pretium poſcit, ut ejuſdem Pontificis ad Fideles objurgationem examini ſubiiciam.

Nonnulli antiqui Fideles antequam Vaticanam ingrederentur Baſilicam, poſt ſcalarum aſcenſum, ſcilicet in ipſa ſcalarum maxima area, Natalis Domini die ſe ſiſtebant, naſcentemque Solem adorabant, ducto argumento à Manichæis, qui hujuſmodi prophanum obſeruabant ritum. Quare Fideles ipſi propriorum rituum ignari, naſcentem Chriſtum cum Oriente Sole confundebant, adorando creaturam pro Creatore. Strictiùs hæc exponam. Gentiles ferè omnes, & præſertim Orientales, Solem Deorum principem eſſe crediderunt. Docet id admirandæ lectionis, atque eruditionis Vir Gaſpar Bartius in ſuis Adverſariorum Commentariis lib.41. cap.27. Idem oſtendit Vir multi jugæ eruditionis, & variæ lectionis Gaſpar Joannis Voſſii in ſuo Tractatu de Idololatria plurimis in locis; idem Kircherus in ſuo Ædipo Ægyptiaco. Cum igitur Manichæorum Hæreſis in Meſopotamia, Orientali plagâ, ſuam habuerit originem, ut ſcribit Conſtantiæ, ſive Salaminæ in Cypro Epiſcopus Sanctus Epiphanius aduerſus Hæreſes Hæreſi 46. ſive 66. mirum non eſt, quod ipſi Manichæi Solem adoraverint; quod innuit magnum illud Eccleſiæ lumen Sanctus Auguſtinus *lib. de Hæreſ. Hæreſ.* 46. de eiſdem Manichæis ſic ſcribens: *Orationes faciunt ad Solem per diem quaquaverſum circumit; ad Lunam per noctem ſi apparet ad Aquiloniam partem, qua Sol cum occiderit ad Orientem revertitur.* Quare ad illam Cœli plagam ubi videbant illâ horâ ſpectari Solem, ibi ſe ad illum adorandum convertebant. Summo igitur mane Sol Oriens Vaticanæ Baſilicæ faciem reſpicit, illamque per multas

illu-

illuſtrat horas; ergo ſi Manichæi, dum in Vaticanis ſcalis ſtabant, Solem adorare volebant, in hujuſmodi actu ipſi Vaticanæ Baſilicæ vertebant dorſum, & licet hujuſmodi prophanus ritus omni die, omnique horâ à Manichæis obſervatus fuerit; nihilominus ipſe dies 25. Decembris Nativitatis Domini apud Manichæos honorabilis erat propter Solis Ortum, ut ex laudato Sancto Leone apertiſſimè deducitur in ſerm. 2. de Nativitate Domini cap. 6. ubi ſic: *Habentes ergo tantæ ſpei fiduciam, dilectiſſimi, in fide, qua fundati eſtis ſtabiles permanete, ne idem ille tentator, cujus jam à vobis dominationem Chriſtus excluſit, aliquibus vos iterum ſeducat inſidiis, & hæc ipſa præſentis diei gaudia ſuæ fallaciæ arte corrumpat, illudens ſimplicioribus animis de quorundam perſuaſione peſtifera, quibus hæc dies ſolennitatis noſtræ, non tam de Nativitate Chriſti, quàm de novi, ut dicunt, Solis ortu honorabilis videatur. Quorum corda vaſtis tenebris obvoluta, & ab omni incremento veræ lucis aliena ſunt: trahuntur enim adhuc ſtultiſſimis Gentilitatis erroribus, & quia ſupra id, quod carnali intuentur aſpectu, nequeunt aciem mentis erigere, miniſtra mundi luminaria divino honore venerantur. Abſit ab animis Chriſtianis impia ſuperſtitio, prodigioſumque mendacium. Ultra omnem modum diſtant à ſempiterno temporalia, ab incorporeo corporea, à dominatore ſubjecta: quia & ſi mirandam habent pulchritudinem, adorandam tamen non habent Deitatem. Illa ergo virtus, illa ſapientia, illa eſt colenda majeſtas, quæ univerſitatem mundi creavit ex nihilo, & in quas voluit formas, atque menſuras terrenam, cæleſtemque ſubſtantiam omnipotenti ratione produxit. Sol, Luna, & ſydera, ſint commoda utentibus, ſint ſpecioſa cernentibus; ſed ita, ut de illis gratiæ referantur Authori, & adoretur Deus, qui condidit, non creatura, quæ ſervit. Laudate igitur Deum, Dilectiſſimi*

ctiſſimi, in omnibus operibus ejus., atque judiciis. Sit in vobis indubitata credulitas virgineæ integritatis, & partus. Reformationis humanæ ſacrum, divinumque myſterium, ſancto atque ſincero honorate ſeruitio.

De hoc pravæ adorationis uſu Fideles denuò increpat idem Sanctus Leo in ſuperiùs allegato ſerm. 7. de eadem Nativitate cap. 4. quod hìc repetere non incongruum fore puto. Sic igitur iſte Sanctus loquitur: *De talibus inſtitutis etiam illa generatur impietas, ut Sol inchoatione diurnæ lucis exurgens, à quibuſdam Inſipientioribus de locis eminentioribus adoretur: quod nonnulli etiam Chriſtiani adeò ſe religiosè facere putant, ut prinſquam ad Beati Petri Apoſtoli Baſilicam, quæ vni Deo vivo & vero eſt dedicata, perveniant, ſuperatis gradibus, quibus ad ſuggeſtum AREÆ ſuperioris aſcenditur, converſo corpore ad naſcentem ſe Solem reflectant, & curuatis cervicibus, in honorem ſe ſplendidi orbis inclinent. Quod fieri partim ignorantiæ vitio, partim paganitatis ſpiritu, multùm tabeſcimus, & dolemus. Quia & ſi quidam fortè Creatorem potiùs pulchri luminis, quàm ipſum lumen, quod eſt creatura, venerantur; abſtinendum tamen eſt ab ipſa hujuſmodi ſpecie officii, quam cum in noſtris invenit, qui Deorum cultum reliquit, nonne hanc ſecum partem opinionis vetuſtæ tamquam probabilem retentabit, quam Chriſtianis, & impiis vident eſſe communem.*

Veritas hæc, quæ ex allatis eruitur ſermonibus magis illuceſcet, ſi ejuſdem Sancti Leonis trutinentur tempora, quo ad populi concurſum ad Vaticanam Baſilicam. Conſuevêre enim antiqui Romani Pontifices uſque ad Gregorii VII. tempora, nempe uſque ad finem circiter undecimi ſæculi, Divina officia, quæ in feſtivitate Natalis Domini celebrabantur, tribus diſtinctis locis, diſtinctiſque horis illa celebrare, idque apertiſſimè eruitur ab antiquis libris Miſſarum Romanæ Eccleſiæ

ſcili-

ſcilicet Antiphonario Sancti Gregorii Papæ à laudato Joſepho Maria Thomaſio nuper in lucem emiſſo, ubi pag. 15. ſic in antiquis Libris legitur: *VIII. Kalendas Januarii. Nativitas Domini Noſtri Jeſu Chriſti. In media nocte Nativitatis Domini. Ad Sanctam Mariam Antiphona ad introitum. Dominus dixit ad me &c.* & pag. 16. *Item mane prima. Ad Sanctam Anaſtaſiam. Antiphona ad introitum. Lux fulgebit hodie ſuper nos &c.* pag. verò 17. *In die Natalis Domini ad Miſſam, Statio ad Sanctum Petrum. Antiphona ad introitum. Puer natus eſt nobis &c.* Et in Comite ab Albino ex Caroli (ſcilicet Magni) Imperatoris præcepto emendato pag. 1. poſt Antiphonarium, ſic legitur: *Incipiunt Tituli lectionum ſequentis Libri. I. In Vigilia Domini. II. ad Sanctam Mariam. III. ad Sanctam Mariam. IV. ad Sanctum Petrum.* In Capitularibus verò Euangeliorum de Anni circulo pag. 141. *In Natale Domini. Ad Sanctam Mariam Majorem &c. Item ad Sanctam Anaſtaſiam &c. Item ad Sanctum Petrum &c.* Huc uſque relata, ex Petro Mallio, qui floruit duodecimo ſeculo, apertiùs intelliguntur, ibi: *In prima Miſſa ejuſdem noctis ad Præſepe. Mane ad Sanctam Anaſtaſiam. In Miſſa verò diei antiquitus, ſcilicet uſque ad tempus Gregorii VII. fuit Statio ad Sanctum Petrum, unde adhuc Canonici pro Presbyterio noctis 8. ſol. Sed nunc celebratur Miſſa diei apud Sanctam Mariam Majorem, quia via brevis eſt, dies parvi ſunt.* Mallius impreſsus eſt, ſed mutilus, hæc allata ſunt in principio manuſcripti. Quare concludo Sancti Leonis ævo Stationem in die Nativitatis Domini in Vaticana fuiſſe Baſilica, ſicque ibidem fuiſſe populi concurſum, ibique Sanctum Leonem ſupra relatas feciſſe Homilias. Non intendebat Sapientiſſimus ille Pontifex orationem versâ facie ad Orientem prohibere; apprimè ſciebat priſcorum Patrum dicta, ſed volebat

pra-

pravum Manichæorum abolere ritum. Et hæc pro voce AREÆ ſatis ſint dicta.

Silentio tamen prætereundam minimè puto Caſalii ſententiam De Veteribus Sacris Chriſtianorum Ritibus cap. 3. opinantis ritum hunc vertendi ſe ad Orientem, à Fidelibus fuiſſe obſervatum in atrio Sancti Petri; propterea que ad avertendam omnem Idololatriæ ſuſpicionem anno 1300. à Jotto Florentino excellenti Pictore, juſſu Cardinalis Stephaneſci Bonifacii VIII. Summi Pontificis ex Fratre Nepotis, Muſivi operis navem fuiſſe conſtructam, in qua Sanctus Petrus cum aliis Apoſtolis, ac Chriſtus Dominus noſter in littore maris, Petrum ad ſe vocans, conſpiciuntur; quæ pictura cum in interiori porticus parte eſſet, non fuit ibi locata ad tollendum ritum iſtum convertendi ſe ad Orientem, ſed ob peculiarem devotionem, vel aliam cauſam; quoniam hujuſmodi ritus obſervabatur extra porticum in ſcalarum ſummitate, antequam porticum ipſam Fideles ingrederentur.

Accipe igitur, quæ huc uſque dixi, in mutui amoris teſſeram, tibique præcino, quod ſicut ætate, ac ſtudiis flores, ita etiam eâdem ætate maturus, tuorum ſtudiorum uberrimos colliges fructus. Vale.

BIBLIOTECA NAZ. VITT. EMANUELE

FINIS.